

NÉHÁNY SZÓ AZ EGYETEMI TANÍTÁS KÉRDÉSÉHEZ.

(Nyílt levél Trefort Ágoston, vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz.)

Tizenöt év óta működöm mint tanár a budapesti egyetemen. Lelkesedéssel választottam ez életpályát, mert meggyőződésem volt, hogy nincsen állás, melyben hazám javáért többet tehetnek és mert kecsegtettek a babérok, melyek e pálya mentén elég magasan teremnek arra, hogy azokat csak az igazán erős szakíthassa le.

Működésem első éveiben, midőn kicsiny hallgatóságnak tisztán elméleti tárgyakból tartottam előadásokat, fiatalságomból eredő önérzettel azt hittem, hogy a siker elérésére elég erős vagyok egymagam, hogy reám nehezül az egész felelősség, enyém lesz az érdem is egészen.

Tanulmányi szabályzatokkal ez időben vajmi keveset törődtem, abban a hitben éltem, hogy a jó tanár bármilyen szabályzatok mellett is sikert arathat.

Később, miután hallgatóságom köre úgynevezett «köteles» tantárgyak előadása által nagyra nőtt s tanításom eredményét ezerekre menő vizsgálatokon ellenőrizni alkalmam nyílt, e hitem egyedül saját erőm elégséges voltában évről-évre gyöngébb lett. Minden új tanév új hallgatóságot hozott előadási termembe, minden évben megújult erővel és reménynyel kezdtem meg előadásaimat, s mégis minden évben újra meg újra láttam, hogyan hanyatlik a tanulók szorgalma és a tárgy iránti érdeklődése az év elejétől annak végeig.

Mennyire leverő e tapasztalat a tanárra nézve, mennyire bénítja ez munkaerejét, arról csak annak lehet fogalma, a ki

meggondolja, hogy a lelkiismeretes tanár egészen előadásában él, arra gondol, avval foglalkozik az egész tanév ideje alatt s így mikor annak végén arról győződik meg, hogy hallgatói nem követték, elkeseredve kénytelen bevallani, hogy életéből újra egy évet fecsérelt el eredménytelenül. Pedig az egyetemi tanár életét talán még többre becsüli, mint mások, mert széppé teszi azt neki a tudomány varázsa.

A legkeserűbb csalódás azonban a vizsgálatokon vár a tanárra, a gondosan egybeállított s tudományosan átgondolt előadások után kénytelen kérdéseit a középiskola színvonalára alászállítani, hacsak a képtelenségig következetes lenni nem akar s a vizsgálandók 99 százalékát meg nem buktatja.

E bajok nem egyedül engemet bántanak, osztozom azokban tanártársaim nagy részével s most midőn azokat bizalmasan elpanaszlom, úgy gondolom, sokaknak közös ügyét terjesztem a miniszter úr elé.

Jól tudom, hogy társaim között vannak nálam sokkal tapasztaltabbak, kiket nem csak tanárkodásuk hosszabb ideje, hanem élesebb belátásuk is a bajok lényegének fölismerésére s orvoslásuk módjának megállapítására jobban képesít, mégis merek felszólalni az ügynek érdekében, mert reményem, hogy gyöngye szavam legalább figyelmeztetni fogja a miniszter urat arra, hogy itt így vagy úgy, de valamit tenni kell. Igaz ugyan, hogy jó szabályzatok jó tanárok nélkül jó iskolát nem teremthetnek, de bizonyos az is, hogy rossz szabályzatok még a legkiválóbb tanárok működését is megbéníthatják. Részben ilyeneknek tartom én nálunk az egyetemi tanításra vonatkozó szabályzatokat, melyek külföldi minta után s így inkább csak a külföldi viszonyoknak megfelelőleg készültek. Az utolsó évtizedek tapasztalatai elég támpontot szolgáltatnak már arra, hogy e szabályzatokat a mi sajátos viszonyainkhoz mérten a mi igényeinknek megfelelőleg reformálni tudjuk. Legyen szabad e reform némely pontjára vonatkozó nézeteimet röviden előterjesztenem.

Az egyetem föladata a középiskolában kellőleg előkészített fiatal embereknek előadások és gyakorlatok által oly módon való kiképzése, hogy tudományos ismereteik alapján az egyház, állam és társadalom szolgálatára alkalmasokká váljanak.

E föladattal szoros kapcsolatban áll az egyetemnek azon kötelessége, hogy a tudomány fejlesztésével foglalkozzék s oly

tudósokat neveljen, kiknek sorából magát kiegészíteni, s így föntartani tudja. Ezért az egyetemi tanári állásra csak is a tudományos kutatások körében kipróbált önálló gondolkozás képesíthet.

Az európai művelődés egyik sarkalatos alapelve nyilván akkor, mikor látjuk, hogy az állam, mely ma egyéb kiváltságot el nem ismer, mint a melyet a tanúltság magasabb foka ad, a szolgálatára készülő hivatalnokot, ügyvédet s orvost a tudósok iskolájába küldi s megkívánja tőlük, hogy képzettségök tudományos előismereteiken alapuló legyen.

Bármennyire is fontos azonban a legkülönbözőbb életpályához működőkre nézve a tudományos képzettség, mégis sokan nem értik e szavak igaz értelmét. Mennyien vannak, kik a sokat tudó és a tudományosan képzett, a tudákos és a tudós között különbséget tenni nem tudnak. Hallottam már hírért olyan úgy nevezett tudósoknak, kik a törvénycikkék hosszú sorát, vagy a történeti események évszámait előlről hátra, sőt még hátulról előre is hibátlanul el tudták mondani. Az ily csodálatos embereknek azonban rendesen vajmi kevés hasznukat vehetjük, hiszen még annyit sem érnek, mint az a könyvecske, melyet betanultak, mert ennek írott és sokszor ellenőrzött adatai az emlékezetbe följegyzetteknel mégis nagyobb bizonyosságot nyújtanak. Az ilyen áltudósokról csakugyan elmondhatjuk, hogy hasonlítanak a tormába esett féreghez, mely nem tud mit csinálni, mihelyest az ismert területről eltévedt. Az ilyenekre, de csak is az ilyenekre lehet igaz az a sokszor hangoztatott mondás is: «tudós, de ostoba», mert a valóban tudományos képzettséggel, mint a szellemi erők legteljesebb kiművelésével, az ostobaság össze nem fér.

Mindeme a tudákosra inkább, mint a tudósra illő nézettekkel ellentétben csak azt mondhatjuk tudományosan képzettnek, a ki elnjét egy vagy más szak beható tanulmányozása által a gondolkozásra általában képessé tette, és a ki széles körű irodalmi ismereteket szerzett magának, úgy hogy a tudományban vagy az életben fölmerülő föladatokat talán csak hosszú megfontolás után és sok segédeszközzel, de végre is meg tudja oldani. Nem az a jó bíró vagy ügyvéd, ki az elebe terjesztett peres ügyre vonatkozólag rögtön tud valami törvénycikket idézni, nem az a jó orvos, ki csak egy pillantást vet betegére s már is elhatározta a divatos gyógykezelési módszerek

melyikét fogja alkalmazni. A zavarok, melyek akár vagyoni viszonyainkban, akár szervezetünkben előállanak, sok esetben annyira bonyolódottak, hogy azoknak előre megállapított kész formulák és recipék szerint való orvosolhatására gondolni is képtelenség. Ilyen esetek megítélésére a gondolkodásban való önállóság szükséges s azt nem adhatja meg a gyakorlati szabályok sokasága, hanem egyedül a jártasság magukban azon tudományszakokban, melyekből e gyakorlati szabályok folytak. Ezért ha az egyetemtől elvárjuk azt, hogy a hazának hasznavehető fiakat neveljen, feltékenyen kell megőriznünk az egyetemi tanítás tudományos jellegét, el kell távolítanunk minden akadályt, mely az ez irányban való haladásnak útját állhatná.

A ki a budapesti egyetemnek nagy hallgatóságra számított tantermein végig halad s látja, hogy azokban mily kevesen és hogyan hallgatják végig az előadásokat, azt fogja kérdezni: lehetséges-e tudományosan kiképezni oly fiatalságot, melynek nagy része meg sem jelen? Helyén van-e nálunk a tanulási szabadság? Vagy formulázzuk e kérdést helyesebben, a divatos szabadelvűség kérdésének érintése nélkül így: nem kellene-e nálunk az egyetem főadatává tenni azt, hogy a fiatalságnak ne csak előadásokat nyújtson, hanem szigorú felügyelet alatt útmutatást is szolgáltatasson arra nézve, a hallgatott előadásokat a tanulásra hogyan kelljen fölhasználni?

Ha Európa-szerte körüttekintünk, találunk olyan felsőbb iskolákat, melyek teljes tanulási szabadság mellett célhoz vezetnek s olyanokat, melyek épen oly jó eredményeket tanulási kényszer útján érnek el. Az elsőről tanúskodhatnak a német egyetemek, a másodikról különösen Franciaország tudományos jellegű szakiskolái. Ott, a hol általában jó tanárok jó tanulóknak adnak elő, s különösen a hol a tudomány szükséges volta általános meggyőződéssé vált, eredményhez kell vezetnie bármilyen még a rossz tanulási rendszernek is. Mi azonban nem emelkedtünk még a művelődés azon magas fokára, melyen arra számíthatnánk, hogy a rendszer hibáit az érdekeltek jóakarata fogná kijavítani.

A mi egyetemünk a német egyetem mintájára alakult, majdnem tekintet nélkül a mi saját viszonyainkra. Ez úton, mint a szabadság egy kiegészítő része honosodott meg nálunk az úgynevezett tanulási szabadság, mely ugyan az előadásokra beiratkozást illetőleg már nem egy csorbát szenvedett, de teljes

épségében fennáll ma is a tanuló azon szabadságában, hogy az előadásokból, ha nem akar, ne tanuljon. E szabadságát a tanulók nagy része tényleg érvényesíti is.

De hát mi okozhatja azt, hogy ugyanazon tanulási rendszer mellett Németországban oly sokan, s nálunk oly kevesen tanulnak? E kérdésre saját tapasztalataim alapján tudok válaszolni.

Körülbelül húsz évvel ezelőtt Németországnak egy akkoriban elsőrendű egyetemén, Heidelbergben, három évet töltöttem. Mondják, hogy azóta a viszonyok ott is rosszabbra fordultak, de épen, mivel a jó siker szükséges tényezőit akarom előtűntetni, legyen szabad e régiebb, a maiaknál talán kedvezőbb, viszonyokra hivatkoznom.

Nem fogom feledni soha a perczet, a mikor a vonat, melyen ültem, a Neckar völgyének mentében a heidelbergi pályaházba berobogott. Boldog voltam már azért is, mert ugyanazt a levegőt szívhattam, mint azon tudós férfiak, kiknek híre ide vezérelt. Nem állok ez egyéni érzésekre hivatkozni, nem bánom, ha azt némelyek nevetséges érzelésnek fogják nevezni, mert meggyőződése, hogy a tanulónak a tudomány művelői iránti tisztelete és szeretete az első és legerősebb biztosítéka annak, hogy tanulási szabadságát valóban tanulásra használja.

Így érzett és gondolkozott heidelbergi tanulótársaim legnagyobb része. Nem törődtünk mi a jövő vizsgálatokkal, nem számítottuk, a tanulással miféle előnyöket fogunk kivívni, törekvésünk egyedül az volt, hogy tanárainkat a tudomány terén lehetőleg megközelítsük.

S kik voltak e tanulótársaim? Államhivatalnokok, orvosok, gyárosok, földbirtokosok fiai, általában a vagyonosabb és művelt osztályok gyermekei s közöttük csak elvétve egy-két szegényebb sorsú fiú, ki magát elég erősnek érezte arra, hogy alantabb társadalmi állásból tanulás útján magasabbra emelkedjék. A németnek «Schuster bleib beim Leisten» közmondásában nyilvánuló életfilozófiája és a magas tandíjak (melyek alól Heidelbergben nem volt fölmentés) megakadályozták ott azt, hogy az egyetemet vagyonban s a mellett többnyire előképzettségben is szegény tanulók raja lepje el. A német tanuló rendesen ment az életföntartás gondjaitól, nem kénytelen idejének nagy részét irtózkodásra, vagy lecke-adásra fordítani,

meg van fűtött szobája, melyben nyugodtan tanulhat és vannak a tanuláshoz szükséges könyvei.

S hogyan tanultunk mi Heidelbergben? Beíratkoztunk hetenkint mindössze 20 vagy 25 előadási órára, de a választott előadásokra tényleg is eljártunk. Nem elégedtünk meg a pusztá hallgatással, hanem jegyeztük a tanár mondásait s e jegyzetek alapján otthon többé-kevésbbé terjedelmes előadási füzeteket készítettünk. Büszkeségünk tárgya ez előadási füzetek teljessége volt. Sokszor oly dolgokat is írtunk e füzetekbe, melyeket akkor teljesen nem értettünk, mert az előadásban hallottakat olyan drága kincsnek tekintettük, melyből semmit sem akartunk elveszíteni, meg lévén győződve arról, hogy később még ezeknek is jó hasznát fogjuk venni. Ezek, az előadások után készített, füzetek képezik a német tanulónak legdrágább szellemi kincsét, mely neki később az élet gyakorlatában nehéz kérdésekben fölvilágosítást nyújt. Az ilyen füzetek a tárgy teljes feldolgozását illetőleg nem pótolhatják ugyan a tudományos kézikönyveket, de rendesen azoknál világosabban emelik ki azon általános tudományos nézpontokat, melyekre mindannak emelkedni kell, ki a jelenkor szétágazó tudományos irodalmában el akar igazodni. Németországban az egyetemi tanártól senki sem követeli azt, hogy tankönyvet írjon s előadásaiban e könyvét olvassa föl. Tankönyvek betanítására nem kell egyetem és nem kell egyetemi tanár, de igen is kell arra, hogy megtanítsa arra, hogy a tankönyveket és egyéb tudományos műveket hogyan használjuk.

A mondottak talán nem érvényesek Németország minden egyetemére egyenlő mértékben, én csak egy példát választottam s azt rózsás színekben festettem, hogy jobban előtűnjenek azok a tényezők, melyek a tanulási szabadság eszményének sikeres megvalósításához szükségesek.

Valóban a siker el nem maradhat:

ha a tanulók az egyetemre a tudományért való lelkesedéssel jönnek s tanáraikat tisztelik;

ha a tanulók zöme művelt családok sarjadéka s eléggé vagyonos arra, hogy tanulmányainak tartama alatt anyagi gondoktól menten egész idejét a tanulásra fordíthassa;

ha a tanulók eléggé érettek arra, hogy az előadásokat jól megválasztva, azokra eljárjanak s az azokban hallottakat későbbi használatra följegyezni tudják és akarják.

Meg vannak e nálunk a tanulási szabadság sikerének mindezen előfeltételei?

A magyar tanuló is örömmel jön az egyetemre, örvend annak, hogy a gymnasium bilincseitől megszabadult és lelkesedik is sok szépért és jóért. Lelkesedik a szabadságért, lelkesedik a hazáért s meg van benne is a vágy arra, hogy a haza szolgálatában szerzett érdemek alapján hatalmas és híres emberré váljék. Csak éppen egyért nem lelkesül s ez a tudomány. De hibáztathatjuk-e ezért? Voltak és vannak nekünk bátor katonáink, hatalmas államférfiaink, híres szónokaink, de tudunk-e példát mutatni arra, hogy hazánknak egy fia tisztán tudománya által igazán híres és hatalmas lett volna. Nem értem azt a hírt, melyet egy akadémiai pályadíj elnyerése, vagy valamely tudományos dolgozatnak a külföldi tudományos irodalomban megemlézése szerez, ilyenre van nálunk példa elég, csak hogy ez a nagyravágásban még telhetetlen fiatalság lelkesedésének szítására vajmi kevés.

A csekély tisztelet a tudomány és annak tanítói iránt, melyet a tanuló hazulról hoz magával az egyetemre, még alább száll az előadásokra beiratkozás alkalmával. A kérdés ilyenkor az: kinek előadásait kelljen hallgatni a végből, hogy a közel jövőben fenyegető vizsgálat eredménye bukás ne legyen? Vannak az egyetemen és azon kívül olyanok, kik a tanulókkal elhitetik, hogy a beiratkozás főczélja az, hogy a vizsgáló tanár tandíját megkapja. Nem egy tanuló 40, sőt 50 hetenkinti előadási órára (nem gyakorlatra) beiratkozik.

Várható-e ily körülmények között, hogy a tanuló önkaratából kövesse az olyan tanár intéseit, kinek tudományát nem becsüli és kit mint embert rút önzéssel gyanúsít.

Egy másik baj az, hogy egyetemeinken a tanulók nagy része szegény és oly családokból származik, melyeknek idősebb tagjai egyetemi tanulmányokat nem végeztek. Az ilyenek teljesen tájékozatlanok az iránt, micsoda kötelességeik vannak az egyetemen, nincsen nyugodt szobájok, melyben tanuljanak, nincsenek könyveik és nincsen még elegendő idejük sem, mert - önfentartásuk érdekében irnokoskodni, vagy leczkeket adni kénytelenek.

Egyetemi hallgatóinkat általában négy csoportba osztályozhatjuk a szerint, a mint egyetemi kötelességeiket felfogják. Az első csoport a tanulást teljesen fölöslegesnek tartja, tudja,

hogy az ő apja és bácsija sem tanultak s mégis urak maradtak, mert «hála Istennek van miből». Szemében a tanulás nem szép dolog s különösen nem férfias foglalkozás.

A második csoport nem érti, miért van az egyetemen; ott van, mert oda küldték s mivel tőle vizsgálatokat követelnek, hát úgy a hogy leteszi azokat, mindegy neki mit tanul, csak kevés és könnyű legyen.

A harmadik csoporthoz tartozó már határozott czéllal jön az egyetemre, ügyvéd, politikus vagy orvos akar lenni. A mint az egyetembe lép, kritizálja tanárait s az egész tanítási rendszert s kritikája rendesen arra vezeti, hogy az elméleti tantárgyakat életcéljaira haszontalanoknak nyilatkoztatja, «nem fog ő soha a római jog vagy a jogbölcsestan tanai szerint ítéletet hozni, nem fog soha physikával vagy chemiával gyógyítani, mire való volna tehát e tantárgyak tanulására időt fecsérelni?»

Végre a negyedik és legkisebb csoport nem törődik vele, fogja-e később a tanúlnak közvetlenül hasznát venni, hanem örül annak, hogy az egyetemen lehet, s ismeretkörét minden irányban bővítheti, a vizsgálatot nem szereti, de csak azért nem, mert tanulmányainak rendes folyamából kizavarja.

Röviden szólva, egyetemi tanulóink legnagyobb része legfőljebb annyit tesz, a mennyire az egyetemi tanulmányi és vizsgálati szabályzatok által szigorúan kötelezve van. S mit követelnek e szabályzatok?

Először beiratkozást bizonyos előadási órákra, másodsor az alap- és elővizsgálatok, szigorlatok s egyéb néven nevezett vizsgálatok letevését.

E mellett a tanuló szabadon határoz arról, vajon a vizsgálatokon követelt ismereteket az egyetemi előadásokból vagy más úton szerezzé meg.

Az eredmény az, hogy a beiratkozottaknak csak igen kis része jár el szorgalmasan az előadásokra s még ez a kis rész sem tanul komolyan az előadásokból, hanem inkább a vizsgálatok előtti napokon betanul valami kis ismétlő könyvet, vagy kézről-kézre járó jegyzeteket. Ily módon a vizsgálatok előbbutóbb ezeknek alacsony színvonalára süllyednek s ez visszahat még az előadásokra is. A tanárok közül némelyek, kedvüket veszítve, engednek a körülmények befolyásának s előadásaikban a vizsgálatokon szokássá vált kérdések köréből ki nem emelkednek, mások nem törődnek hallgatóságukkal s előadnak

úgy, mintha a padokban már kiképzett tudósok ülnének. A tanár a főnálló tanítási rendszer mellett nem képes meggyőződni arról, bírják-e követni hallgatói, s ha látja is az üresedő padokon, hogy a tanulók érdekeltsége csökken, nincsen módjában e bajon segíteni. Szomorú dolog az, mikor a tanár a tanulóért többet nem tehet, mint hogy indexét a félév elején és végén aláírja s azután a vizsgálaton kihallgatja a nélkül, hogy tanulmányainak menetére tényleg befolyást gyakorolt volna.

Ily körülmények között valóban hiányoznak a tanulási szabadság előfeltételei.

Nem akarom ezért egyetemi fiatalságunkat hibáztatni, ismerem e fiatalságnak kitűnő képességét s szíve mélyében rejlő nemes tüzét s meg vagyok győződve arról, hogy a tudományos tanulásra képes, de e tanulásnál több segítségre van szüksége, mint a mennyit neki eddig az egyetem nyújtott, s e segítséget meg kell adni, még ha az a szabadság rovására történne is.

Iparkodtam előtűntetni az akadályokat, melyek leginkább útjában állanak annak, hogy egyetemeink úgy mint kellene, hazai művelődésünk főtámaszaivá és előmozdítóivá váljanak. A bajok főokait különösen két pontban foglalhatom össze :

Először: egyetemi tanulóink rendszerint gyakorlati életpályákra készülvén, nem fordítanak elég gondot a szakképzettségükhöz szükséges alapvető elméleti tantárgyak tanulására ;

Másodszor: tanulóink kevés kivétellel csak a vizsgálatra előkészülés szempontjából tanulnak s erre az előadásokat kellőleg föl nem használják.

Ha egyetemeink egészségtelen állapotát orvosolni akarjuk, akkor a bajoknak e két főokát kell elhárítanunk. Könnyen s úgy hiszem biztosan volna ez elérhető, a következő két intézkedés által.

Először: állapíttassanak meg az egyetemi szabályzatokban a különböző gyakorlati életpályákra készülők első hét évi tanfolyamára vonatkozólag olyan kötelező tanrendek, melyek a tudományos szakképzettséghez szükséges elméleti tantárgyakat helyes sorrendben magukba foglalják.

Másodszor: köteleztessenek az e tanfolyamokat hallgató tanulók kivétel nélkül a tanrendbe fölvetett tárgyakból az előadások folyamában többször colloquálni, úgy, hogy csak az folytathassa érvényesen tanulmányait s az bocsáttassék az alap-

vizsgálatokra s előszigorlatokra — ki e kötelességének annak idejében jó sikerrel eleget tett. Ki nem elégitő colloquiumok esetében e hiány pótlására az előadás tárgyából annak befejezése után tartandó javító vizsgálat szolgáljon, melyen az illető tanáron kívül még egy vizsgálati elnök is legyen jelen. Ha e vizsga sem lenne kielégítő, akkor köteleztessék a tanuló az előadást újból hallgatni.

Javaslatom első része nem is egészen új, benne van az már lényegében az orvosi és jogi karok tanulmányi és vizsgálati szabályzataiban, melyek a vizsgálatokra bocsáttatás előfeltételéül bizonyos tantárgyak hallgatását követelik. Kívánatosnak tartom azonban, hogy az első két évi tanfolyam tárgyai nem annyira a vizsgálatok, mint inkább a tudományos előképzés szempontjából állíttassanak össze.

Nem volna-e például kívánatos, hogy a jogtanhallgató tanulmányainak első évében történeti és philosophiai tanulmányokra több időt fordítson, mint eddig? hogy az orvostanhallgató különösen bonczteni tanulmányainak megkönnyítése végett magát a rajzolásban is gyakorolja? Ezen és hasonló részletes kérdések eldöntésére egymagam vállalkozni nem merek, arra az illető szakemberek volnának hivatva.

Sokkal lényegesebb újításokat igényel javaslatom második része, mely a colloquiumok kötelezettségére vonatkozik. Megvagyok győződve arról, hogy az előadások sikeres hallgatásának ellenőrzésére csak ez az intézkedés vezethet, mégis tudom, hogy lesznek többen is, kik annak hasznos voltát és kivihetőségét kétségbe fogják vonni. Némelyek attól fognak tartani, hogy ez intézkedés a tanulási szabadságot lerontja s a tanuló szívéből kiirtja azt a nemes buzgalmat, mely szabad akaratának tudatából ered, mások javaslatom ellen fognak felszólalni azért, mert a tisztán tudományos célból tanulásnak, nézetök szerint, útjában áll, még mások azért, mert a külföldi egyetemek látogatását megnehezíti, a legtöbben pedig valószínűleg azért, mert az egyetemi tanárra új, terhes kötelességet ró, mely az önálló tudományos bűvárkodáshoz annyira szükséges időt rövidíti.

Azoknak, a kik a tanulási szabadság phrasisára hivatkoznak, avval a phrasissal felelhetek, hogy a szabadság érzete aligha lehet a tanulóra lelekemelőbb, mint az a tudat, hogy kötelességeinek pontos teljesítése által életcéljához biztos lépésekkel közeledhetik. Azokat, a kik a tisztán tudományos célból tanu-

lás lehetőségét féltik, talán megnyugtathatom, ha újra kiemelem, hogy a colloquiumok kötelezettségét csak a gyakorlati pályákra készülőknek első hét évi tanfolyamára kívánnám kiterjesztetni. Azoktól, a kik a külföldi egyetemeket emlegetik, én kérdezem: szükséges, sőt hasznos-e az, hogy a mi egyetemi fiatalságunk már tanulmányainak első két évében külföldi egyetemekre mehessen? Nem helyesebb-e, ha az a kinek módjában áll, inkább később, jobb előképzettséggel keresi fel a tudomány e gazdag forrásait. Sokkal nyomatékosabbnak tartom azt az ellenérvet, miszerint az egyetemi tanárt tanítói teendőinek tulságos szaporítása által a tudományos bűvárkodástól elvonni nem szabad. Bizonyos dolog, hogy csak az lehet jó tanár, a ki maga a tudománnyal foglalkozik, mások eszméit is csak az képes helyesen hirdetni, a kinek magának eszméi vannak. A jó tanárnak ezért sohasem lesz elegendő az úgynevezett «szabad idő», mely az ő tudományos bűvárkodásának, tehát legnehezebb munkájának ideje.

Javaslatom értelmében egy egész évi tantárgyból, például három kötelező colloquiumot és 200 hallgatót tételezván föl, évenként 600 colloquium fogna tartatni, a mire legalább is 150 órai idő volna szükséges. Ezt a munkát maga a tanár valóban nem végezhetné, abban segítségre volna szüksége. E segítséget könnyen megadhatnák a tanrendben előirt tantárgyak tanárainak alárendelt repetitorok.

A repetitorok kötelessége volna:

Először: felügyelni arra, hogy a beiratkozott tanulók az előadásokba tényleg eljárjanak.

Másodszor: év közben colloquiumokat tartani s azokat a mennyire az idő engedi, gyakorlatokkal is egybekötni.

A tanár a repetitor működését könnyen ellenőrizhetné, ha minden tanulóval évenként legalább egy rövid colloquiumot maga tartana meg.

Törekedni kellene arra, hogy a repetitorok az illető tanár által képzett olyan egyének legyenek, kik tudományos képességek alapján idővel magok is egyetemi tanárokká válhassanak.

A repetitori állás, melyet a fővárosi középiskolai tanári fizetéssel legalább is egyenlő fizetéssel kellene egybekötni, nem egy magántanárnak nyújthatna módot arra, hogy a tudományos pályán gondtalanul előre haladhasson. Nem mondom evvel, hogy repetitor csak magántanár lehessen, vagy, hogy valamely

szaknak magántanára már e minősége következtében képesítve legyen e szakban a repetitori állásra; mert bár e két állást összeegyeztethetőnek tartom, mégis nem szabad szem elől tévesztenünk azt, hogy a magántanárságra csak a tudományos önállóság, a repetitori állásra pedig inkább a tanítói ügyesség és szorgalom képesíthetnek.

Javaslatom indokolására szükségtelen volna, még hosszabbban értekezni, de el nem mulaszthatom azt, hogy egy közel fekvő példára ne utaljak.

A colloquiumok kötelezettsége és a repetitorok segédkezése életbe vannak léptetve a k. m. József-műegyetemen. Ez intézet az utolsó évtizedekben kétségtelenül óriási haladást tett s ha a tökélyt még nem is érte el, egyben bizonyára fölülmulta az egyetemet s ez az, hogy hallgatóit az előadások szorgalmas látogatására és komoly tanulásra szoktatta. E tekintetben a műegyetem ellen nem hallunk panaszt.

Vajha így volna ez mielőbb a t. egyetemre vonatkozólag is!

Tárgyalásaim közben eddig nem tettem említést az egyetemre járó gyógyszerészettan-hallgatókról. Nem mintha gyógyszerészeink jó kiképeztetését fontosnak nem tartanám, hanem mivel őket úgy, a mint most rendkívüli hallgatók minőségében az egyetemet látogatják, inkább csak az egyetem vendégeinek tekintem.

Mielőtt a reájok vonatkozó tanulmányi szabályzatokat reformálhatnók, azt az elvi kérdést kellene eldönteni: szükséges-e tudományos képzettség a gyógyszerészi gyakorlathoz? Ha igen, akkor a gyógyszerészhallgató nem képezhet az egyetemen kivétel, akkor követelnünk kell tőle mindazt, a mit bármely más szak hallgatójától követelünk; mindenekelőtt, hogy előbb a teljes gymnasiumi vagy reáliskolai tanfolyamot befejezze s az érettségi vizsgálatot letegye. Ha ellenben a gyógyszerészek kiképzésére kevésbé tudományos alap is elégségesnek találtatnék, akkor külön gyógyszerész-iskolát kellene felállítani.

Tudom, hogy e kérdésnek végleges eldöntése ma igen nagy nehézségekre ütközik s ezért nem bocsátkozom a gyógyszerészek tanulmányi rendjének evvel szoros kapcsolatban álló tárgyalásába.

Mi sem áll különben útjában annak, hogy a colloquiumok kötelezettsége a gyógyszerészettan hallgatóira is kiterjesztessék.

Végül nem hagyhatok említetlenül egy kérdést, melyet örömet elhallgatnék, de a mely a mondottakkal szoros kapcsolatban áll s mindannyiszor újra fölmerül, valahányszor az egyetemi bajok szóba jönnek ; s ez a leczkepenzek kérdése. Az erre vonatkozó felszólalások mindeddig eredménytelenek maradtak, s legföljebb elkeseredést szültek, mert rendesen nem annyira az intézmény, mint inkább az egyetemi tanárok személye ellen irányított támadások alakjában történtek. Voltak, a kik talán az irigység által vezérelve, szegényes anyagi viszonyaink között botrányosnak találták, hogy némely tanárnak 7—8000 frtnyi jövedelme lehessen, holott az államnak legmagasabb tisztviselői, a miniszterek kivételével, ily magas jövedelmet nem élveznek. Mások látván, hogy a hallgatók tényleg nem egy előadásra csak azért iratkoznak be, mert azt hiszik, hogy ez által vizsgáló tanáraik kegyét fogják elnyerni, nem kutatják közelebbről, jogosult-e a tanulóknak e hite, hanem megtámadják az egyes vétkesnek látszó tanár helyett általánosságban az egész tanári kart s azt önzéssel és a pénzzsarolás legcsunyább nemével vádolják.

A tanári kar, midőn ez előtt három évvel e kérdésben véleményt adott, ily nyomasztó vádak befolyása alatt állott.

A nagy többség a ma fönnálló leczkepenz-szabályzat változtatlan megtartása mellett nyilatkozott. Főérvei a következők voltak:

Először: a fönnálló leczkepenz-szabályzat a tanszabadság elvével szoros kapcsolatban áll.

Másodszor: a tanuló által fizetett személyes leczkepenz által a tanár minden egyes tanulóval szemben kötelezettséget vállal, mely őt teendőinek buzgó teljesítésére ösztönzi.

Harmadszor: kívánatos, sőt szükséges, hogy a tanár anyagi jóléte tisztán ez állása által biztosítva legyen, hogy így egészen feladatának élhessen.

Megvallom, hogy akkor én is azok közé tartoztam, kik bármilyen változtatást a fönnálló rendben az egyetemre nézve veszélyes kísérletezésnek tartottak. Egy oly eszményi világba képzeltem magamat, melyben a tanárt és tanulót csak nemes érzelmek vezérlik, s az ilyenre vonatkozólag a felhozott érvek helyességét megdönteni alig lehetne. Azóta azonban jobban meggyőződtem arról, mennyire eltérnek a mi viszonyaink ez eszménytől. Kifejtettem, hogy éppen ezért a tanszabadság

megszorítását nálunk égető szükségnek találom, s ez érvek, melyeket erre vonatkozólag felhoztam, egyszersmind a személyes leczkepeznek rendszerének megszüntetése mellett szólnak.

Ott a hol a tanuló az előadásokból tanulni nem tud, vagy nem akar s a tanártól a fizetett leczkepezéért egyéb szolgáltatást nem vár, minthogy indexét évenként kétszer aláírja, ott a leczkepezés nem hathat serkentőleg a tanárra, inkább sértheti érzelmeit, mint valami borrával, vagy a vizsgálatok érdekében megkísérlett vesztegetés. Valóban közülünk tanárok közül azok, kik leczkepeznek fejében jelentékenyebb összegeket kapnak, önhibájok nélkül is ki vannak tevé hirlapokban és a képviselőházban a legsértőbb gyanúsításoknak. Tovább így ez nem maradhat! Az egyetemi tanárnak minden aljas vádtól menten kell állani a társadalom ítélőszéke előtt, a fiataliságnak benne a szorgalmas és önzetlen munkás példányképét kell látnia, a kit ne csak tudásáért, hanem jelleméért is tisztelhesen.

Azt az anyagi jólétet s avval járó függetlenséget, melyet eddig a leczkepeznek adtak meg a tanárok egy részének, mint a zavartalan tudományos foglalkozás szükséges föltételét kell és lehet megadni nekik más módon is. Nem volna-e például elérhető az akkor, ha a tanulók a hallgatott órák számától függetlenül megszabott félévi tandíjakat fizetnének s az ezekből befolyó összeg arra fordíttatnék, hogy belőle a tanárok működésük tartama alatt személyes fizetési pótlékokat kapjanak. Hogy e pótlék mekkora legyen, arra vonatkozólag a jövőben a tanárnak tudományszaka, a tanszékével járó teendők sokasága és a tanár személyisége is volnáuak tekintetbe veendő.

A tanulók által fizetendő félévi tandíjakat úgy kellene kiszabni, hogy azok a személyes pótlékoknak sőt a repetitorok fizetéseinek is biztos fedezetül szolgáljanak. Ha kell, lehetne ez a tandíj magasabb is, mint a tanulók által eddig leczkepeznek fejében fizetett díjnak átlaga.

A sikeres egyetemi tanulmány oly kincs, mely megérdemli, hogy drágán is vásárolják s nem mondhatnók bajnak még azt sem, ha a szegényebb osztályok fiai ez által más tevékenységi térre, különösen az ipar fejlesztésére lennének utalva.

A leczkepeznek rendszerének megszüntetése elleneben még azt az érvet lehetne fölemlíteni, hogy ez által az egyetemen már régebben működő tanárok szerzett jogai sértetnének. Vannak egyetemünkön olyan férfiak, kik a gyakorlat szolgálatában

tanári jövedelmeiknél sokkal jelentékenyebb anyagi jutalmazásban részesülnének s a mikor a tanári pályán működnek saját érdekek mellőzésével, a tanügynök hoznak áldozatot. Valóban nagy igazságtalanság volna az ilyenektől a leczkepenzék alakjában eddig élvezett jövedelmet elvonni. Könnyű dolog volna azonban ezen nehézség elhárítása is, ha az egyetemen már tényleg működő tanárok évi fizetési pótléka akként állapíttatnék meg, hogy az, az általuk az utolsó 5 vagy 10 évben leczkepenzék alakjában élvezett jövedelemnek évi átlagával legalább is egyenlő legyen.

Igen tisztelt miniszter úr! Elmondottam azt, a mi leginkább szívemen fektött. Nem volt szándékom egyetemeink állapotának teljes képét festeni s egyszerre valamennyi bajok orvoslására vonatkozólag javaslatot tenni. Részletekbe bocsátkozni nem mertem, mert arra az egyes tanulmányszakok körében az enyémnél nagyobb szakismeret volna szükséges. Soraimnak célja inkább csak az volt, hogy a miniszter úr figyelmét arra a kérdésre irányítsam: nem kívánatos-e egyetemeinken a tanulási szabadságnak az eddiginél nagyobb korlátozása épen a tudományos tanítás és tanulás érdekében? Lehet, hogy téves a kérdésnek az a megoldása, melyet én itt előterjesztettem, de bizonyos, hogy maga a kérdés megérdemli azt, hogy vele nálam tapasztaltabbak és hatalmasabbak is foglalkozzanak.

Buda-Pest, 1887 ápril 10-én.

Teljes tisztelettel

B. EÖTVÖS LORÁND.